

Korensla in een Blesdijker ‘loopgraaf’

Henk J. Jager

Korensla (*Arnoseris minima*) is in Nederland in de 20e eeuw zeer sterk achteruitgegaan. Een noemenswaardig herstel hiervan heeft tot op heden niet plaatsgevonden. Heden ten dage is de soort zeldzaam en staat als bedreigd op de Rode Lijst (Sparrus *et al.* 2014). Deze eenjarige (fig. 1 t/m 3) was ooit een jaarlijks terugkerende verschijning in wintergraan op kalk- en stikstofarme, zure zandgrond. De soort groeit soms ook op bouwterreinen, in bermen en op rivierstrandjes [1], maar is dan doorgaans onbestendig of efemeer (Weeda 1991). Tegenwoordig is Korensla bijna alleen in sommige akkerreservaten nog talrijk.

Eindnoten worden tussen vierkante haken aangegeven.
Die eindnoten vind je op pag. 13

Figuur 1. Rozetten van Korensla tussen Zandhaarmos, Blesdijke 14 juli 2023 (foto H.J. Jager)

Figuur 2. Bloeiende Korensla, Blesdijke 14 juli 2023 (foto K. v. d. Veen).

De auteur ontdekte in 2000 Korensla in een droge greppel in Blesdijke (Onbekend 2000, p. 34). Het betrof indertijd tientallen planten. De auteur keerde hier pas in 2022 terug. Ook toen vond hij veel Korensla [2, 3]. De soort is hier echter ook in de tussentijd vastgesteld, namelijk in 2012 [4] en 2018 [5, 6]. Ook in 2023 [7, 8] en 2024 [9], dus tot 25 jaar later, is hier weer Korensla present.

Historie van de vindplaats

In en langs het greppeltraject met Korensla lag in de jaren vijftig een strook bouwland. Dit perceel maakte in de 19e eeuw nog deel uit van een aaneengesloten bouwlandgebied (fig. 4) [10]. In de 20e eeuw was echter een overgroot deel hiervan tenminste tijdelijk weiland, een klein deel was met bos beplant en de rest was nog bouwland (fig. 5). In het kader van ruilverkaveling ‘Linde Zuid’ (1965-1973) zijn de meeste voormalige bouwlandjes samengevoegd tot de huidige grote landbouwkavels (fig. 6). De greppel met Korensla is in de jaren zeventig of tachtig gegraven [11]. Dit kan Korensla vanuit de zaadbank hebben geactiveerd. Het kunnen dus nakomelingen zijn van een vroegere akkerpopulatie van Korensla. Veel akkeronkruiden laten immers een

Figuur 3. Afgestorven zaaddragende Korensla, Blesdijke 14 juli 2023 (foto K. v. d. Veen).

zaadbank achter (Thompson *et al.* 1997) die als 'levend bodemarchief' bewaard blijft en gunstigere omstandigheden afwacht. Korensla is bovendien ook van het vroegere Blesdijke bekend. Zo is de plant hier zowel in 1934 (Kloos 1935) als in 1950 waargenomen [12], zij het een paar kilometers westelijker dan de huidige vindplaats.

Beschrijving van de groeiplaats vanaf 2000

De greppel loopt in een rechte lijn van noordnoordwest naar zuidzuidoost. Het greppeldeel met Korensla is ongeveer 75 meter lang en loopt dwars door een zandrug. De greppel is hier ongeveer tussen de 1 en 1,5 meter diep. Van hier watert de greppel af naar lager gelegen uiteinden. De greppelbodem bestaat uit humusarm, fijnkorrelig zand. De kleur hiervan varieert van gelig op de bodem tot loodgrijs hoger op de taluds.

Aan de westzijde grenst de greppel aan landbouwgrond, aan de oostzijde aan Staatsbosbeheerterrein. Aan de westkant vindt maïsteelt plaats (fig. 7). De bodem is hier dus te voedselrijk voor Korensla [13]. Vanaf de maïsakker bekeken (fig. 8) staat of stond Korensla op:
het onderlangs de maïsakker op het oostnoordoosten geëxponeerde greppeltalud
de greppelbodem
het (zonnige) op het westzuidwesten geëxponeerde greppeltalud
de oostelijke greppelrand, dat wil zeggen bovenlangs de greppel

In het najaar wordt de greppel machinaal geschoond. Het resultaat hiervan is een kort afgemaaid vegetatie en plekjes kaal zand. Het werk wordt vanaf het pad uitgevoerd. Hierbij wordt ook zand langs de greppelrand opgeworpen (deel d). Dit zand komt vermoedelijk hoofdzakelijk onderuit de greppel. De taluds (a, c) worden (grotendeels) nauwelijks afgeschrapt. Op c beperkt ook uitdroging door de volle middagzon de vegetatiedichtheid.

Figuur 5. Omgeving huidige groeigebied van Korensla in Blesdijke in 1933

Figuur 4. Omgeving huidige groeigebied van Korensla in Blesdijke in 1832 [10]

Figuur 6. Omgeving huidige groeigebied van Korensla in Blesdijke tegenwoordig

Figuur 7. De greppel tussen de maïsakker en het pad betreft een vindplaats van Korensla, De Blesdijke 31 augustus 2024 (foto Henk J. Jager).

Begeleidende vegetatie

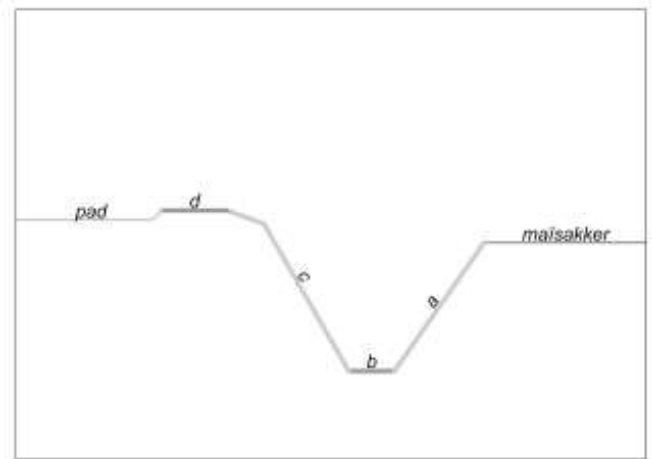
Het aan de maïsakker grenzende talud (a) was in 2000 nog ijl begroeid met onder meer Korensla (Tabel 1, opn. 1), maar is later dichtgegroeid. Afgelopen jaren was hierop geen Korensla meer te vinden.

De greppelbodem (b, opname 2 en 3) en het zonnige talud (c, opname 4) zijn in 2022 nog (vrij) schaars begroeid, zodat Korensla voldoende groeigelegenheid heeft. In 2024 zijn deze delen dichter begroeid. Dan woekert Gewoon struisgras (*Agrostis capillaris*) op de greppelbodem (b) en Zandhaarmos (*Polytrichum juniperinum* s. tr.) op talud c. Er gedijt dan minder Korensla. De grasmat langs de oostelijke greppelrand (d) is in en na 2022 veel dichter dan in 2000 (opn. 6 en 5). Op het hier opgeworpen zand stond in 2022 echter nog sporadisch Korensla.

Korensla was vroeger de centrale soort van de Korensla-associatie (*Sclerantho annui-Arnoseridetum*). Het gaat om een associatie van de Klasse der akkergemeenschappen (*Stellarietea mediae*). De opnamen in tabel 1 behoren evenzogoed tot de Klasse der droge graslanden op zandgrond (*Koelerio-Coryneporetea*). De in de tabel onderstreepte soorten zijn ook indicatief voor syntaxa van deze vegetatieklasse (Weeda et al. 1996). Overigens behoren alle opnamen tevens tot de onderliggende Struisgras-orde (*Trifolio-Festucetalia ovinae*). De orde manifesteert zich op de grazigste delen (opn. 5) en huidige vegetatie op a [14] als Rompgemeenschap van Gewoon struisgras en Gewoon biggenkruid (*RG Agrostis capillaris-Hypochaeris radicata*). De open begroeiingen (opn. 1 t/m 4) neigen naar of behoren tot de Vogelpootjes-associatie (*Ornithopodo-Coryneporetum*). Hoewel de naamgevende soort hiervan ontbreekt, zijn in de greppel drie andere diagnostische soorten present. Eén hiervan betreft de kensort Vroege haver (*Aira praecox*). De andere zijn Ruig haarmos (*Polytrichum piliferum*) en Zandblauwtje (*Jasione montana*). Deze twee zijn echter alleen binnen de Struisgrasorde onderscheidend voor de associatie. Het Zandblauwtje is echter buiten het groeigebied van Korensla aangetroffen.

Uniekheid en toekomstprognose

De Landelijke Vegetatie Databank bevat ook van buiten Friesland een klein aantal opnamen met Korensla van niet-akkermilieus. Sommige hiervan komen redelijk overeen met enkele van de opnamen uit Blesdijke, maar verschillen hier ook van door soorten van een ruderaal inslag en/of akkerinvloed. Bovendien is Korensla in geen van deze opnamen frequent of talrijk [15]. Een bestendige niet-akkerpopulatie van Korensla, zoals in Blesdijke, valt er dus niet aan af te lezen. De auteur heeft hier ook geen andere informatie over kunnen vinden. Wat dat betreft is het opmerkelijk dat Korensla in Blesdijke ook na 25 jaar in dezelfde greppel optreedt. Momenteel zijn er geen andere wilde Friese populaties van Korensla bekend. De aanwezigheid van de soort in enkele

Figuur 8. Schets van het greppelprofiel. a = 120 cm, b = 30 cm, c = 150 cm, d = 50 cm.

Friese akkerreservaten berust op inzaai [1]. De huidige vindplaats van Korensla bij Blesdijke is dus om meerdere redenen bijzonder. De soort zit momenteel echter in de greppel opgesloten als was het een loopgraaf. De plant lijkt hier ook in zijn voortbestaan op het randje te staan. Aanleg van een nabij gelegen roggeakkerreservaat op een hiervoor gunstige plaats kan een uitbreidingskans zijn. Liever geen akkerplanten inzaaien (tuinieren), maar eerst afwachten wat er uit de zaadbank opkomt. Als Korensla na een aantal jaren nog steeds verstek laat gaan, kan er zand van de standplaats in de greppel over worden uitgestrooid.

Dankzegging

L. Sparrius wordt bedankt voor de determinatie van korstmossen, S. Hennekens (Landelijke Vegetatie Databank) voor het toesturen van opnamen van Korensla in niet-akkervegetaties en S. van Walsum (FLORON) voor het toesturen van verspreidingsdata van Korensla.

Literatuur

- Kloos, 1935.** Verslag van de excursie gehouden te Wolvega en omgeving op 27 Augustus 1934 en volgende dagen. Nederlandsch kruidkundig archief. Serie 3, 45(2), 184–195.
- Onbekend, 2000.** Mededelingen van de Fryske Feriening foar Fjildbiology. Twirre, 11-4: 33–34.
- Sparrius, R., B. Odé & R. Beringen, 2014.** Basisrapport Rode Lijst Vaatplanten 2012 volgens Nederlandse en IUCN-criteria. FLORON, Nijmegen.
- Thompson, K., J.P. Bakker & R.M. Bekker, 1997.** The soil seed banks of north west Europe: methodology, density and longevity. Cambridge University Press, Cambridge, 276 pp.
- Weeda, E.J., R. Westra, Ch. Westra & T. Westra, 1991.** Nederlandse Oecologische Flora, Wilde planten en hun relaties, deel 4. IVN Amsterdam, VARA en VEWIN, Rijswijk, 317 pp.
- Weeda, E.J., H. Doing & J.H.J. Schaminée, 1996.** *Koelerio-Coryneporetea*. In: Schaminée et al., De Vegetatie van Nederland 3. Plantengemeenschappen van graslanden zomen en droge heiden. Opulus, Uppsala/Leiden: 61-144.

Noten

(in vet: in ieder geval nog op 1-10-2024 actieve websites)

- [1] <https://www.verspreidingsatlas.nl/0094/> (R. van Moorsel, 2014. Ecologie en Verspreiding van Korensla)
- [2] <https://waarneming.nl/observation/249178744/> (waarneming van H.J. Jager van Korensla in Blesdijke van 15-7-2022)
- [3] <https://waarneming.nl/observation/249361872/> (waarneming van H.J. Jager van Korensla in Blesdijke van 16-7-2022)
- [4] <https://waarneming.nl/observation/70684111/> (waarneming van K. Uilhoorn van Korensla in Blesdijke van 20-8-2012)
- [5] <https://waarneming.nl/observation/157007321/> (waarneming van K. Uilhoorn van Korensla in Blesdijke van 21-5-2018)
- [6] <https://waarneming.nl/observation/157007327/> (waarneming van K. Uilhoorn van Korensla in Blesdijke van 21-5-2018)
- [7] <https://waarneming.nl/observation/280405107/> (waarneming van H.J. Jager & K. van der Veen van Korensla in Blesdijke van 14-7-2023)
- [8] <https://waarneming.nl/observation/280662896/> (waarneming van K. van der Veen & H.J. Jager van Korensla in Blesdijke van 14-7-2023)
- [9] <https://waarneming.nl/observation/309261378/> (waarneming van H.J. Jager van Korensla in Blesdijke van 12-5-2024)
- [10] <https://hisgis.nl/projecten/fryslan/>
- [11] <https://www.topotijdreis.nl/>
- [12] Gegevens Floron.
- [13] Tussen de maïs staan soorten als Gewone spurrie (*Spergula arvensis*), Melganzenvoet (*Chenopodium album*), Vogelmuur (*Stellaria media*) en Zwaluwtong (*Fallopia convolvulus*).
- [14] Op greppeldeel a heeft de auteur in 2022 de volgende opname (4 x 1,5 meter) gemaakt: Gewoon biggenkruid (*Hypochaeris radicata*) 3, Grote muur (*Stellaria holostea*) +, Veldzuring (*Rumex acetosa*) r, Gewoon struisgras (*Agrostis capillaris*) 3, Gewone veldbies (*Luzula campestris*) 1, Gewoon reukgras (*Anthoxanthum odoratum*) 2a, Rood zwenkgras (*Festuca rubra*) 2a, Gestreepte witbol (*Holcus lanatus*) +, Italiaans raaigras (*Lolium multiflorum*) +, Zomereik (*Quercus robur*) 2a, Ratelpopulier (*Populus tremula*) +, Gewoon pluïjesmos (*Dicranella heteromalla*) 2m, Groot laddermos (*Pseudoscleropodium purum*) 5, Fraai haarmos (*Polytrichum formosum*) +, Rond boogsterrenmos (*Plagiomnium ellipticum*) 2a.
- [15] LVD-opnamen: 334127, 508641, 519253, 577498, 818297 en 820417.

Tabel 1. Opnamen met Korensla in droge greppel in Blesdijke. Expositie V = vlak.

Opnamenummer	1	2	3	4	5	Voor opn. 6 zie eindnoot 14
Greppeldeel	a	b	b	c	d	
	1254	1255	4545	4546	1260	
Jaar	2000	2000	2022	2022	2000	
Maand/dag	16/7	16/7	16/7	16/7	19/7	
Lengte proefvlak (m)	1,5	4.00	10.00	4.00	3.00	
Breedte proefvlak (m)	1,0	0.35	0,35	1.50	0.50	
Opp. proefvlak (m2)	1,5	1.40	3,5	6.00	1.50	
Expositie	ONO	V	V	WZW	V	
Inclinatie (graden)	60	.	.	70	.	
Bedekking kruidlaag (%)	15	4	10	15	50	
Bedekking moslaag (%)	5	1	3	20	60	
Gem. hoogte kruidlaag (cm)	.	12	15	20	30	
Maximale hoogte kruidlaag (cm)	50	40	60	60	50	
Aantal soorten	14	13	10	18	18	
KRUIDEN						
Korensla	1	2m	2a	2m	1	<i>Arnoseris minima</i>
<u>Gewoon biggenkruid</u>	+	1	.	2a	+	<i>Hypochaeris radicata</i>
Veldzuring	2a	.	.	.	.	<i>Rumex acetosa</i>
<u>Schapenzuring</u>	.	1	.	.	1	<i>Rumex acetosella</i>
Grote muur	.	.	+	.	.	<i>Stellaria holostea</i>
<u>Rode schijnspurrie</u>	.	.	+	.	.	<i>Spergularia rubra</i>
Gewone hoornbloem	.	.	+	.	.	<i>Cerastium fontanum s. vulgare</i>
Grasmuur	.	.	r	.	.	<i>Stellaria graminea</i>
<u>Zandlbauwtje</u>	.	.	.	()	.	<i>Jasione montana</i>
GRASACHTIGEN						
<u>Gewoon struisgras</u>	2a	1	1	2a	3	<i>Agrostis capillaris</i>
<u>Gewone veldbies</u>	+	1	+	1	.	<i>Luzula campestris</i>
Gewoon reukgras	+	+	.	2a	.	<i>Anthoxanthum odoratum</i>
Rood zwenkgras	.	+	.	+	+	<i>Festuca rubra</i>
Gladde witbol	.	1	+	.	2a	<i>Holcus mollis</i>
<u>Vroege haver</u>	.	.	.	2a	.	<i>Aira praecox</i>
Gestreepte witbol	.	.	.	1	.	<i>Holcus lanatus</i>
<u>Fijn schapengras</u>	.	.	+	.	.	<i>Festuca filiformis</i>
<u>Bochtige smele</u>	.	.	.	+	.	<i>Deschampsia flexuosa</i>
Gewoon duizendblad	.	r	.	.	.	<i>Achillea millefolium</i>
HOUTOPSLAG IN DE KRUIDLAAG						
Zomereik	+	.	.	r	+	<i>Quercus robur</i>
Ratelpopulier	.	.	.	+	+	<i>Populus tremula</i>

Opnamenummer	1	2	3	4	5	
Greppeldeel	a	b	b	c	d	
BLADMOSEN						
Gewoon pluiesmos	2m	.	.	.	+	<i>Dicranella heteromalla</i>
Groot laddermos	1	2m	1	+	+	<i>Pseudoscleropodium purum</i>
<u>Ruig haarmos</u>	+	2m	.	+	.	<i>Polytrichum piliferum</i>
Fraai haarmos	+	+	.	.	+	<i>Polytrichum formosum</i>
<u>Echt zandhaarmos</u>	+	.	.	2b	.	<i>Polytrichum juniperinum s. str.</i>
<u>Gewoon purpersteeltje</u>	.	.	.	2a	4	<i>Ceratodon purpureus</i>
Groot rimpelmos	.	.	.	.	+	<i>Atrichum undulatum</i>
<u>Bleek dikkopmos</u>	.	.	.	.	r	<i>Brachythecium albicans</i>
Rond boogsterrenmos	.	.	.	.	+	<i>Plagiomnium affine</i>
Fijn laddermos	.	.	.	.	r	<i>Kindbergia praelonga</i>
Gewoon haakmos	r	.	.	.	r	<i>Rhytidiadelphus squarrosus</i>
KORSTMOSEN						
<u>Heidestaartje + Bekermos</u>	1	+	.	.	+	<i>Cladonia species</i>
<u>Frietzak-bekermos</u>	.	.	.	1	.	<i>Cladonia humilis</i>
<u>Kopies-bekermos</u>	.	.	.	1	.	<i>Cladonia fimbriata</i>
<u>Ruw heidestaartje</u>	.	.	.	1	.	<i>Cladonia scabriuscula</i>